AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LII, 2006

Principalele metode de studiere a limbii

de
Teodora Irinescu

In order to study a lot of a (given) language aspects it is necessary the applying of different special methods of the scientific investigation. The fundamental principles according their application for a given language study are the legimacy and also the efficiency of the given method for the researching of a given aspect of the language, but also the consciousness of the limited possibilities of any method`s unilateral characteristics or if any special method taken separately. Any method or programme research consists in some procedures and each procedure has some operations. Every linguistic discipline entirely uses the most different special methods to all the investigations of the material to all levels, without excluding them; as we can`t do because of the language complexity.

Pentru studierea diverselor laturi şi aspecte ale naturii limbii, este necesară aplicarea unor metode speciale diverse ale investigaţiei ştiinţifice. Drept condiţii de bază pentru aplicarea lor la studiul limbii sînt, pe de altă parte, legitimitatea şi eficienţa metodei respective pentru cercetarea unui aspect dat al limbii, pe de alta, conştiinţa posibilităţilor limitate şi a caracterului unilateral al oricărei metode speciale luate izolat şi inadmisibilitatea ca o metodă specială să ia locul metodologiei generale a cercetării ştiinţifice.

Am specificat deja că, din punctul de vedere al practicii cercetării lingvistice, în limbă este cel mai util să deosebim:

1. un *inventar* de unităţi (foneme, morfeme, lexeme ş. a.),
2. *o structură* de relaţii şi o *sumă de reguli* de întrebuinţare şi aplicare a lor, pe scurt, „*regulamentul*” *lingual* şi (în măsura în care în limbă, dar tot prin vorbire se manifestă la vorbitorii comuni, nespecialişti, aşa-numita funcţie metalingvistică, de reflecţie asupra propriului idiom, de „*(auto)control*” şi de acţiune asupra lui) *lingvistic(ă)* şi
3. *textul* (orice îmbinare, reunire de elemente, conform regulilor proprii limbii date sau unei variante a ei, care transmite un anume mesaj, o informaţie sau o sumă de informaţii). Componenta din urmă înseamnă realizarea, manifestarea concretă a limbii, folosirea materialului lingual (a unităţilor şi relaţiilor dintre ele) în procesul de comunicare[1].

Cunoaşterea unei limbi nu înseamnă cunoaşterea anumitor texte (ele pot fi memorate sau ţinute în faţa ochilor, cînd sînt scrise), ci *priceperea* (de fapt, psihologic vorbind, mecanismul de vorbire care asigură producerea de texte orale

[1] Cf. Ioan Lobiuc, *Curs de lingvistică generală, I, Direcţii şi metode de cercetare în lingvistică*, Iaşi, 1979, p. 197.

BDD-A1686 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

sau scrise şi se constituie din deprinderi, priceperi şi cunoştinţe, dar hotărîtoare pentru capacitatea comunicativ-discursivă a omului sînt tocmai priceperile) de a construi din unităţile limbii texte noi. În *text* (înţeles în sens mai larg, nu numai ca cel scris, deşi, după unele opinii a teoriei textului acesta nu se poate fundamenta în limbajul oral, ci numai în cel scris) se realizează atît elementele inventarului, cît şi regulile sau ansamblul de reguli ale „*regulamentului*". Trebuie precizat că inventarul nu este numai lexic, iar regulamentul, numai gramatică, deşi lexicul intră în noţiunea de „*inventar*", iar gramatica, în cea de „*regulament*".

Pe lîngă cele trei componente: *text*, *inventar*, *regulament* (preferăm, deocamdată, acest termen celui de *structură*, care, cînd nu este echivalat – după noi, nejustificat – cu cel de *sistem* şi folosit în locul acestuia, vizează mai ales *relaţiile* şi, cel puţin în unele terminologiii, foarte puţin *regulile*, căci implicarea dintre *relaţie* şi *regulă*, eventual *normă* nu este evidentă pentru oricine, nu se oferă de la sine şi de la prima vedere), în cercetarea limbii se impune şi o a patra, anume noţiunea de „***fază** a limbii*", apropiată de noţiunea de „***stil** al limbii*" din stilistica actuală şi de cea de „***variantă (varietate)***" a limbii din lingvistica atît evolutivă, cît şi din cea sincronică (căci variantele, şi geografice, şi antropologice, şi cele socio-culturale ale limbii se prezintă fie ca succedente, fie ca simultane, coexistente).

Prin *fază a limbii* ar trebui înţeles, pentru disocierile invocate, rezultatul selecţiei naturale a resurselor inventarului şi regulamentului unei limbi, obţinut într-un anume mediu (colectiv) lingual în condiţiile istorice determinate (selecţie naturală înseamnă *spontană*, căreia i se va adăuga, odată cu formarea limbilor literare, deci odată cu normarea, codificarea acestora şi, mai larg, cu politica lingvistică, selecţia *conştientă*, deci „*artificială*"). Între fazele izolate ale unei limbi nu există graniţe net trasate. În procesul comunicării, fazele se interferează. Dar vorbitorii îndeobşte sînt pe deplin conştienţi de coexistenţa în limba lor a unor faze diferite şi de particularităţile lor. *Coexistenţa* în majoritatea limbilor de astăzi *a mai multor faze* le face deosebit de complexe ca urmare a varietăţii mijloacelor de expresie. Particularităţile fazelor linguale se manifestă la toate aşa-numitele *nivele* ale limbii: fonetic, fonematic, morfemic, sintagmatic, frazeologic, sintactic, semantic[2].

Un exemplu clar de faze diacronice îl oferă particularităţile de limbă ale

[2] Cf. G. Ivănescu, *Gramatica şi logica. Structura logică a gîndirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, în AUT, I, 1963, p. 8-9: „*planurile şi nivelele nu sînt părţi constitutive ale limbii, ci locurile în care se situează elementele ei. Aceşti termeni nu pot fi utilizaţi decît dacă se înţeleg prin **niveluri**, ca în sensul cuvîntului **etaj**, structurile care există la nivelul respectiv. Noi credem, de mult timp că este mai just să se vorbească de **părţi ale limbii** (subl. aut.)*". Termenul de *nivel* este deosebit de polisemantic şi, ca atare, ambiguu, mai ales prin faptul că din concept epistemologic, la formularea iniţială a lui, a fost convertit într-unul ontologic, cum vom vedea mai tîrziu. Remarcăm că, pentru discuţia noastră, am utilizat termenul de *nivel* cu sensul de „*totalitate (ansamblu) de elemente linguale corelative şi omogene*" adică de rang înalt.

BDD-A1686 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

monumentelor literare (în sens larg) scrise într-un idiom în diverse epoci. Exemple de faze sincronice pot fi particularităţile dialectelor teritoriale coexistente la un moment dat, opunerea dintre limbajul curent, comun, colocvial şi cel literar (ca faze), dintre faza scrisă şi cea orală etc.

Metodologic, problema cea mai importantă, care decurge din natura foarte complexă a limbii ca fenomen social, este dacă există (ori pot exista) procedee de cercetare comune (universale) pentru toate fazele şi pentru toate nivelurile limbii. Este profitabil să se dividă fazele în cele reprezentate exclusiv prin texte scrise şi cele reprezentate şi prin texte orale. Pentru acestea din urmă ar trebui folosite alte proceduri de investigaţie decît pentru fazele de primul fel.

În ce priveşte nivelurile diverse ale limbii, ele ar trebui studiate, potrivit specificului lor, prin proceduri diferite. Însă, din istoria disciplinelor lingvistice reiese că, spre deosebire de fazele numai scrise (ca în cazul vechilor limbi indoeuropene, ca sanscrita, vechea greacă, latina, gotica, vechea slavă, limbile anatoliene, toharice etc.), asupra fazelor „*duble*" (simultan, şi scrise şi orale: limbile indoeuropene noi, ca cele romanice, germanice, slave, iranice, neoindiene ş. a.) şi asupra monofazelor (exclusiv orale, ca dialectele unor limbi actuale ori limbile indigene din zonele puţin dezvoltate ale Americii Latine, Africii, Asiei, Oceaniei etc.) atenţia lingviştilor s-a îndreptat de relativ (cu tot apelul, programatic, datorat încă lui Leibnitz de egalizare, în ochii ştiinţei, a tuturor limbilor)[3] puţină vreme; iar pentru studierea diverselor nivele linguale există şi astăzi proceduri, în esenţă, aceleaşi, cf. metoda comparativă (confruntativă, caracterologică, tipologică) ori combinată cu cea istorică, metode structurale, cantitative (statistico-matematice) etc.

Fireşte, cînd se studiază materialul de la diverse niveluri pe baza unei proceduri anumite, de pildă a metodei comparativ-istorice, pentru diverse niveluri pot exista operaţii speciale sau combinaţii speciale ale acestora, de pildă, varietăţile reconstrucţiilor în fonologie şi sintaxă, în domeniul morfologiei şi al semanticii. Dacă analizăm mai atent ceea ce se cheamă azi metoda comparativ-istorică, putem degaja în ea nu una, ci cîteva proceduri, fiecare cuprinzînd cîteva operaţii. Aceste proceduri sînt destul de variate (comparaţia, stabilirea de corespondenţe, datarea tipologică, reconstrucţia etc.), dar toate converg spre acelaşi scop: refacerea faptelor şi proceselor din epocile trecute de dezvoltare ale unui material lingual. Deci, prin metodă de cercetare a limbii putem înţelege atît o singură procedură, cît şi un ansamblu de proceduri diferite, alcătuite dintr-una sau mai multe operaţii.

Chiar o simplă încercare de a analiza un şir de texte dintr-o fază dată şi de a clasifica faptele, relaţiile etc. existente în ele poate fi numită metoda observaţiei directe şi a înregistrării succesive de fapte. Această metodă a fost singura posibilă la începuturile filologiei în lumea antică (Grecia şi Roma, apoi Europa timpuriu

[3] Cf. Ioan Lobiuc, *op. cit.* p. 167 u.

BDD-A1686 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

feudală), ca şi în alte centre iniţiale de reflecţie filologică (vechiul Egipt, Mesopotamia, vechea Indie şi China, Japonia feudală şi, poate, America Centrală precolumbiană).

Primele încercări de analiză a limbajului aparţin epocii în care s-a inventat scrierea (în epoca de trecere la societatea divizată în clase, deci la formaţia sclavagistă), analiza începînd la nivel semantic (semn-idee) şi extinzîndu-se, apoi, la cel lexical, morfemic, fonematic (fonoideografic)[4]. După apariţia şi dezvoltarea scrierii, adică a unui sistem grafic ale cărui elementele (semnele) corespundeau elementelor diverselor nivele, observaţiile directe se făceau deja asupra textelor scrise. Ca un model de aplicare cu succes a metodei observaţiei pot servi realizările filologiei indiene vechi: o descriere consecventă a cîtorva nivele ale sanscritei (acolo, chiar termenul echivalent cu cel de *gramatică* însemna „*descompunere*, *triere*, *analiză*"). Elaborarea unui sistem perfect de scriere silabică şi descrierea riguroasă a fonologiei (statice şi dinamice) şi a morfologiei (inclusiv, a flexiunii şi derivării), iar după aceea operele lexicografice solide au fost, în India, rezultatul tocmai al observării nemijlocite a textelor sanscrite.

Cînd se observă direct materialul cîtorva faze sincronice şi diacronice ale unei limbi sau ale multora (dar, în primul rînd, înrudite şi monotipice), metoda observării directe se converteşte treptat în metoda confruntării, comparării (sau a studiului paralel al limbilor), care a dus la elaborarea bazelor tipologiei lingvistice şi a aşa-numitei clasificări tipologice a limbilor lumii. Dacă ne folosim pentru studierea unei limbi de gramatici şi dicţionare gata elaborate, sîntem nevoiţi şi acum să ne folosim de contemplare. Aceasta constă în segmentarea succesivă a textului, în delimitarea mărimilor de bază (a elementelor nivelelor manifestate în text), în clasificarea (analiza) elementelor şi în formularea regulilor de combinare posibilă pentru producţia de noi texte (sinteză). Scopul final al contemplării este descrierea în detaliu a unei anumite faze linguale.

Pînă în prezent încă nu există vreo clasificare unanim admisă, suficientă şi consecventă, a metodelor lingvistice (respectiv, a procedurilor, operaţiilor şi procedeelor). Cum se ştie din istorie, lingvistica propriu-zisă s-a separat din complexul disciplinelor filologice în urma unei fericite întîlniri dintre viziunea şi abordarea istorică a limbilor cu studierea comparativă a lor (denumirea iniţială a fost aceea de metodă comparativă, cf. germ. *die vergleichende Methode*, fr. *la méthode comparée*, engl. *the comparative method*, rus. *sravnitel'nyj metod*, pol. *metoda porównawcza* etc.) şi mai apoi, comparativ-istorică.

În acord cu metoda şi noua, pe atunci, ştiinţă a fost numită lingvistică comparată, după modelul anatomiei comparate, la vremea aceea deja general cunoscută. Dar cea mai de seamă descoperire de la hotarul veacului al XVIII-lea

[4] Cf. Ioan Lobiuc, Teodora Irinescu, *Epistemologie şi metodologie în ştiinţele limbajului (pe baza, îndeosebi, a lingvisticii sec. XIX)*, Casa Editorială *Demiurg* , Iaşi, 2002, p. 58.

BDD-A1686 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

şi al XIX-lea a fost nu simpla confruntare sincronică a diverselor fapte linguale şi a diverselor limbi, ci *istoricismul*, metoda istorică (diacronică) de studiere a faptelor şi limbilor, respectiv, a familiilor genetice ale acestora în evoluție. S-a conştientizat mai întîi faptul că fiecare limbă îşi are istoria sa, iar după aceea că orice comparare a limbilor îşi poate avea (şi trebuie să aibă) o perspectivă istorică. Se poate urmări cum metoda în discuție s-a dezvoltat pas cu pas din studiul istorico-fololgic al textelor scrise, încît îşi datorează mai toate procedurile şi operațiile filologiei formale[5].

În istoria lingvisticii cea mai importantă a fost şi încă este evaluarea metodelor (fie a celor care pleacă de la părți la întreg, respectiv, de la calitate la cantitate, de la efecte la cauze, precum inducția, analiza, naturalismul, atomismul, experimentul, calitativismul, feno(meno)grafia, fie a celor care pleacă de la întreg la părți, respectiv, de la cantitate la calitate, de la cauze la efecte, precum deducția, sinteza, schematismul (adică, formalizarea, modelarea), structuralismul, observația, etiologia, cantitativismul) după scopul lor final: descrierea faptelor față de „*reînnoirea*" lor (descriere + reconstrucție). Fireşte, fără o descriere amănunțită prealabilă nu poate fi vorba de reconstrucția faptelor. Ca atare, descrierea şi reconstrucția pot fi considerate ca două trepte succesive ale cercetării.

Este nevoie, însă, să avertizăm asupra conținutului acestor termeni. Cînd descriem sincronic un fenomen, noi mai întîi îl analizăm, îi constatăm caracteristicile, apoi, în urma acestei constatări, îi dăm o definiție fenomenului respectiv, altfel spus, îi stabilim coordonatele în timp şi spațiu. Cînd, însă, este vorba de un fenomen complex, cum este limbajul uman, avem de-a face nu numai cu ceea ce există (este prezent), ci şi cu ceea ce e posibil la crearea de texte încă neproduse, adică cu realizatul şi realizabilul. Astfel, orice gramatică (descriere gramaticală) a unei limbi se bazează sau, mai exact, se poate baza pe constatabilul din textele linguale şi pe construibilul cu ajutorul „*regulamentului*" limbii.

Această completare a *constatațiilor* (a celor constatate în texte deja existente real) poate fi numită drept *construcții*, pentru a le deosebi clar de *reconstrucții*, acestea efectuate în cercetările lingvistice istorice (diacronice). Pînă la formarea metodei comparativ-istorice la începutul veacului al XIX-lea, reconstrucția (restituirea, restabilirea ş. a.) era deja practicată în textologie (ca şi în istoria literară).

În sensul larg al termenului, se poate considera că recurgerea la reconstrucție înseamnă deja o dispunere a faptelor după cronologia lor relativă atunci cînd, dintr-un set de variante ale unui element lingual, una se dovedeşte primară sau cea mai veche. În sens restrîns, reconstrucția acoperă numai ceea ce nu este atestat documentar: elemente şi construcții care, în cercetările speciale, figurează sub asteriscuri (cf. **esmi*, ca sumă a corespondențelor dintre hitit. *esmi*, v. gr. *eimi*, sanscr. *ámi*, v. lit. *esmè*, v. sl. *jesmi* etc.).

Totuşi, împărțirea metodelor în descriptive şi reconstructive, legată de

[5] Cf. Ioan Lobiuc, *op. cit.* p. 200-201.

BDD-A1686 © 2006 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

opunerea, adesea nejustificată, a lingvisticii descriptive, sincronice, statice, sistematice sau structurale lingvisticii istorice, diacronice, comparative, dinamice, „*atomiste*", evolutive ş. a. este destul de disproporţionată, căci sub termenul generic de *metode descriptive* se reuneşte un număr foarte mare de proceduri şi operaţii foarte variate, iar sub cel de *metode de reconstrucţie* li se opun doar proceduri ca reconstrucţia interlinguală, reconstrucţia internă sau interfazală cu dispunerea sau datarea topologică a faptelor în limitele unei limbi, analogia interlinguală, adică folosirea analogiilor în evoluţia unei limbi (sau a cîtorva diferite) pentru refacerea evoluţiei unei altei limbi. În ce priveşte lingvistica propriu-zis istorică sau diacronică, în care nu se aplică reconstucţiile, ci se dă numai o descriere a schimbărilor în timp şi în spaţiu, metodele ei trebuie încadrate, şi ele, la cele descriptive. Deci, din ciclul procedurilor descriptive nu pot fi eliminate procedurile descrierii diacronice.

Aşa-numitele metode descriptive sînt atît de eterogene şi de deosebite una de alta, încît reunirea lor sub acelaşi nume de mai sus poate da naştere la obiecţii îndreptăţite. Ce poate fi comun, bunăoară, între metoda de cartografiere din dialectografie şi geografia lingvistică, cea statistică, utilizată pentru studiul particularităţilor vorbirii individuale (ale idiostilului) în stilistică, metoda confruntativă din tipologia structurală şi, în fine, metoda experimentală sau, mai exact, instrumentală din fonetică? Cartografierea constă, de regulă, în fixarea tuturor nivelurilor limbii pe hărţi geografice cu ajutorul isogloselor, a anumitor arii prin culori convenţionale etc. Se înţelege că pe harta unui anumit teritoriu pot fi trasate, conturate isoglose atît sincronice, cît şi diacronice ale unor nivele diferite. Fixarea materialului pe hărţi se poate face conform principiului semasiologic ori onomasiologic, adică în funcţie de diversele sensuri ale unui cuvînt ori în funcţie de cuvintele care denumesc aceeaşi realitate (obiect, fenomen, proces, relaţie ş. a.). Trasarea în sine de isoglose are un caracter descriptiv, dar aceasta poate servi ca bază pentru o interpretare istorică sau comparativă ulterioară.

Înainte ca pentru traducerea mecanică (automată) să se fi aplicat, la studiul materialului lingvistic, procedee strict matematice (îndeosebi din discipline matematice ca teoria probabilităţii, teoria mulţimilor, teoria informaţiei, logica matematică), s-au folosit procedeele statisticii, cunoscute în istoria lingvisticii sub numele de metodă statistică sau metodă de calcul. Evident, numeroşi cercetători nu s-au mai putut mulţumi cu constatări „*intuitive*" de tipul „*des (frecvent)*" şi „*rar*", mai ales cînd nu mai era vorba de un singur text, ci de inventarul ori „*regulamentul*" limbii.

Fireşte, era greu de efectuat calcule exacte prin numărarea obişnuită, comună. Prin deceniul al 5-lea al veacului XX maşinile electronice de calcul rapid au produs o adevărată cotitură în studiul statistic al faptelor de limbă, aşezînd investigarea frecvenţelor relative şi a combinabilităţii (combinatoricii)

BDD-A1686 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

elementelor pe un teren solid. Îndoielile şi reproşurile despre lipsa unor „*momente calitative*" în studiul statistic al faptelor limbii ori despre imposibilitatea unei „*interpretări calitative*" a datelor cantitative obținute de statistica lingvistică par a nu-şi fi avut temeiul cuvenit.

Cum au arătat, printre alții, R. Jakobson şi M. Halle, în studiul stilului (şi al limbii) individual(e) al(e) unui scriitor sau chiar al unei singure scrieri beletristice, de pildă, determinarea exactă pe bază de calcule a raportului dintre metafore şi metonimii (asociații prin similaritate şi contiguitate, care, cum vom vedea, în concepția lui R. Jakobson se distribuie pe cele două axe fundamentale ale limbajului, cea paradigmatică şi cea sintagmatică, cu opoziții pe una şi contraste pe cealaltă) poate fi foarte importantă pentru definirea acelui stil (acelei „*limbi*").

Confruntarea sau comparația este o procedură ce decurge din sau, mai exact, este strîns legată de observare. Ea constă în studierea paralelă a unor faze diverse ale aceleiaşi limbi, a unor limbi diferite (înrudite îndeaproape sau mai de departe ori neînrudite, monotipice sau heterotipice). Pentru a realiza comparația, să zicem, a două limbi este nevoie de un *fundamentum comparationis*, a unei baze de comparație, adică a unor trăsături comune nivelelor comparate. După delimitarea trăsăturilor identice sau similare (prima etapă a comparației), se poate trece la stabilirea trăsăturilor necorelabile sau a celor specifice fiecăreia din acele limbi (etapa a doua a comparației). Ca bază de comparație poate servi nu numai ansamblul trăsăturilor comune amînduror limbilor, ci o treia limbă naturală, genetic ori tipologic apropiată lor, eventual, o limbă „*ideală*" special elaborată.

Comparația este o întregire şi prelungire importantă a procedurilor descriptive. Ea se utilizează pe larg pentru achiziția şi investigarea materialului aloglot. Pe ea se întemeiază tipologia limbilor (clasificarea tipologică a lor, în toate versiunile mai importante elaborate pînă acum). Prelucrarea statistică, mai larg, cantitativă a materialului de limbă este o pregătire pentru automatizarea procesului de cercetare, cu tehnică modernă, a „*recod(ific)ării informației*". Orice caracterizare cantitativă a faptelor de limbă poate fi privită ca o descriere a lor, dar care nu anulează alte descrieri, ci, dimpotrivă, le completează pe acestea din urmă.

Pînă la anume punct, etapele de investigare a materialului lingual poate fi asemuită cu rezolvarea unei probleme de matematică. În aceste etape metoda de cercetare corespunde programului, procedura – algoritmului, operațiile izolate – operatorilor elementari. Astfel, de exemplu, metoda comparativ-istorică este, în fond, un vast program de cercetare, compus din anume proceduri-algoritmi. Cum o spune însăşi denumirea, în ea se îmbină studierea paralelă a unui material de limbă heterosistemic, aparținător la limbi diferite sau la faze diferite ale aceleiaşi limbi, deci practic comparația (sau, mai specializat şi mai potrivit, confruntarea) cu abordarea istorică a acestuia.

Dar acestea sînt numai două părți cele mai importante ale programului, care cuprinde, pe scurt, proceduri-algoritmi:

BDD-A1686 © 2006 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

a) analiza sistematică a faptelor drept componente ale unor sisteme determinate, de pildă compararea pronumelor personale în diverse limbi indoeuropene;
b) dispunerea faptelor după cronologia lor relativă sau datarea topologică;
c) (în cazul limbilor înrudite) se pot stabili, la fiecare nivel, corespondenţe sistematice, de pildă slav. *z* – grec. *g* – lat. *g* – got. *k* – sanscr. *h* ş. a.; slav. *u* – grec. *y* – lat. *u* – got. *u* – sanscr. *u* ş. a.;
d) dacă în studiul diacronic paralel al limbilor se constată următoarea succesiune: cu cît se merge înapoi mai departe de la un punct dat de pe linia timpului şi se află cu atît mai multe fapte comune la fiecare nivel (convergenţa retrospectivă), aceasta înseamnă că avem de-a face cu idiomuri înrudite, adică, cu variante diacronice şi diatopice (dispuse în locuri diferite) ale uneia şi aceleiaşi limbi de bază, primare;
e) acum se poate trece la reconstrucţii, adică la completări ipotetice ale materialului atestat sau ale stadiilor parcurse în dezvoltarea unei limbi şi, respectiv, ale limbilor de diverse grade de înrudire (subgrupe, grupe, subfamilii, familii, formaţii); de pildă, pe baza formelor pronumelui personal singular de persoana a II-a: rus. *ty* – arm. *du* – got. *yu* – lat. *tū* – sanscr. *twam* (dintre care, prin procedura b), forma latină e mai arhaică ca cea gotică, armeană, rus., dar forma attică *sy*, provenită din mai vechea formă oblică **twe*, este „*mai tînără*" ca cea rusească, deşi, evident, aceasta din urmă datează din primele veacuri, XI-XIII, ale mileniului trecut, iar cea grecească exista deja în secolul al V-lea a. e.) se poate reconstrui protoforma **tu* + *em*; pe baza sîrb. *jesi*, bulg. *si*, ceh. *jsi*, v. sl. *jesi* se poate reface forma slavă comună **jesi*, care corespunde i. – e. comun **éssi* etc., f) procedura de reconstrucţie se poate verifica prin aşa-numita reconstrucţie de control (sau experimentală); astfel, avînd formele verbale romanice: sp. 1) *amo*, 2) *amas*, 3) *ama*, ital. 1) *amo*, 2) *ami*, 3) *ama*, franc. 1) (j')*aime* 2) (tu) *aimes*; 3) (il) *aime* etc., putem reconstrui paradigma romanică primitivă: **amo*, *amas*, *ama*, dar nu putem reface paradigma latină amō, *amās*, *amat*, cel puţin în forma persoanei a III-a sing. indicativ prezent activ ş. a.. Aşadar, toate reconstrucţiile comparativiste comportă anumite restricţii, explicabile prin aceea că nu toate formele din protolimbă s-au păstrat în variantele ei diacronice şi diatopice de mai tîrziu. Posibilităţile reconstrucţiei mai sînt limitate, apoi, prin contacte şi interferenţe (influenţe) interlinguale, precum şi prin factorii interferenţei intra-linguale (inducţie, analogie gramaticală, contaminare lexicală).

Deci, orice metodă sau program de cercetare constă din cîteva proceduri, iar fiecare procedură, din cîteva operaţii. Fiecare disciplină lingvistică foloseşte pe larg cele mai variate metode speciale de investigare a materialului la toate nivelele, fără ca acestea să se excludă, ceea ce nici n-ar fi de dorit la complexitatea limbii[6].

[6] Cf. Ioan Lobiuc, Teodora Irinescu, *Epistemologie şi metodologie în ştiinţele limbajului (pe baza, îndeosebi, a lingvisticii sec. XIX),* Casa Editorială *Demiurg,* Iaşi, 2002, p. 63.

BDD-A1686 © 2006 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)